

הרב יצחק הוטנר זצ"ל ומלחמת יום הכיפורים

המלחמה בשיחותיו של הרב הוטנר בחג הסוכות תשל"ד

חג הסוכות תשל"ד עמד בצילה של מלחמת יום הכיפורים, שהתחילה ימים ספורים לפניו. מטבעם של דברים, היו שמחת החג והדאגה מהמצב הקשה של כוחות צה"ל שלובים זה בזה¹. הרב יצחק הוטנר זצ"ל דיבר כדרכו בכל ימי החג בענייני החג, והתייחס בדבריו כמה וכמה פעמים למצב², ובתוך כך אף ליחס הראוי בין השמחה לדאגה. ננסה ללמוד מהדברים שאמר בחג הזה כיצד חווה, הרגיש והבין את הדברים³. נפתח ב'פחד יצחק' על סוכות מאמר קז⁴ שנאמר ביום הראשון של החג:

'אני אמרתי בחופזי כל האדם כוזב'. כל ספר תהילים מלא ממלהך של ישועה היוצאת מתוך הצרה, מעבר מצרה לישועה, מחושך לאור, ונושא את דיבורי על ישועה הנצמחת דווקא מתוך הצרה, שלולא אותה צרה לא הייתה זכיה להטבה כזאת. ונראה שכן נאות לדברי דוד שהוא המשיח. כשם שיש אצלנו אמונה פשוטה בביאת המשיח, כך יש אמונה פשוטה שמשיח בא דרך חבלי משיח. היינו על המשקל של 'עת צרה היא ליעקב וממנה יושע', דווקא מתוך גודל הצרה, ממנה נצמחת הישועה.

וממשיך שם להראות כלל זה בחיי דוד עצמו.

בלילה השלישי של החג [סימן קי] דיבר על הפסוק 'וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב', והביא את דברי רש"י בדברים [לג, כח]: "כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת

1 על תקופה זו נכתב בספר הזיכרון לרב יצחק הוטנר עמוד סא: שנת תשל"ד אמורה הייתה להיות הפעם הראשונה שיקבע רבנו עצמו בא"י לזמן החורף, ויזכה את חברי הכולל בנוכחותו. והנה פרצה מלחמת יוה"כ בהיותו בחו"ל לימי החגים. לאחר עבור החג, עמדה לפניו הכרעה קשה: אם לנסוע מייד, לאחר תום הקרבות - למרות המצב הקודר שדרכי ציון אבלות היו, מבלי כל בא אז לשערי הארץ - או להיענות להפצרות תלמידיו, מקורביו, וידידיו שלא ייסע עד שתשקוט הארץ. אחרי שיקולים כבדים וקשים, ביניהם החשש ד'לא ימס את לבב אחיו', החליט להמשיך בדרכו.

2 בספר 'עקב רב', תולדותיו של הרב יעקב הורוביץ זצ"ל ראש ישיבת אופקים שהיה מתלמידי הקרובים ששהה בשנת תשל"ד בארה"ב נכתב [עמ' 40]: 'המאמרים שנאמרו אז ע"י הגר"י הוטנר זצ"ל היו קשורים לענייני דיומא, ואנשים נהרו לשומעם עוד יותר מהרגיל, גם ממרחקים שהצריכו טיסה. על אף המלחמה לא התיר הגר"י הוטנר זצ"ל לבטל משמחת יו"ט של סוכות'...

3 נעיין לצורך כך בספר "מאמרי פחד יצחק" על סוכות, וגם בספר "רשימות לב" על סוכות לרב ראטה, מאמרי שנת תשל"ד.

4 בהערה צוין: "כנראה נאמר מתוך מצב השעה של מלחמת יוה"כ".

תאנתו מפוזרין ואין צריכים להתאסף ולישב יחד מפני האויב", והרחיב בעניין זה, ושמה גם זה קשור למאורעות.

ביום השלישי [מאמר קיא] מצויה התייחסות עקרונית ומשמעותית מאוד למצב המורכב:

ענה עכשיו ברבים על שאלתו של חכם אחד, היום לאחר התפילה, למה לא אמרנו תהילים היום בבית המדרש. התשובה: לא שאנו מפחדים מאמירת תהילים, הלא בהגיע לנו הידיעה הראשונה על המאורע ביום כיפור⁵ אמרנו תהילים באמצע תפילת מוסף. אלא שהיום לא נהגנו כך. והטעם הוא לאור השאלה שבה פנו כמה אנשים, לפני פרוס החג, אם יש עניין למעט השנה בשמחת החג. התשובה הייתה שלילית. הנה בקהל המתאסף בבית המדרש ישנם כאלה שאי אפשר להם לומר תהילים בחג בלי שיצא מזה גירעון בשמחת יו"ט, ובלי שיקופח מזה עונג דשבת. וזה בניגוד למכוון. ולומר תהילים שלא על חשבון השמחה - לאו כל מוחא סביל דא [ובמוצאי שבת קודש אמר 'עכשיו אין לחשוש לזה', ופתחו באמירת 'ענך השם ביום צרה', ולאחריו ניגון שמחה].

והוסיף להסביר:

להוראה זו שלא למעט בשמחת החג נתכוונו גם חכמים אחרים שנשאלו. הי כאלה שנימקו דבריהם במה שזכות שמחת יו"ט טסייע, ויש שאמרו שהשמחה תמתיק את הדינים. מבין שניהם יצאה ההתנגדות לפגיעה בשמחת יו"ט⁶.

5 שהרי בארצות הברית זמן תפילת מוסף היה בזמן שבארץ כבר היה מוצאי החג.

6 ראיתי במקום שנעלם ממני שביומנים שרשמו החסידים משנת תשל"ד בחצר תב"ד מסופר הרבה על דברי האדמו"ר באותה תקופה שאמר שיש להוסיף בשמחה וכו', והתנגד מאוד לקיים אז תענית וכו"ב, בהסבירו שכיון שהיא שעת שמחה הרי הדרך להצליח היא רק בדרך זו (בשונה ממלחמות אחרות שהיו בזמנים אחרים כמו מלחמת לבנון). את דעתו של הרבי אודות הזהירות מפגיעה בשמחת החג ניתן ללמוד גם מהסיפור הבא: באחת השנים קיבל מאדם מסוים הגדה בה היו ציורים המזכירים את השואה, מסתמא סמוך ל'שפוך חמתך'. הרבי כתב על כך [שערי מועדים פסח ב עמ' קנח]: 'כמו שיש ציווי של אמירה במקומה שפוך חמתך... ועל דרך זה קביעת בין המצרים ותשעה הימים משנכנס אב, ורק בימים שנקבעו לכך על ידי תורתנו תורת חיים, הוראה בחיים, כן אין רשות להכניס לתוך מועדים-לשמחה עניינים של היפך השמחה אלא במידה שהתורה מצווה ולימדה לעשות כן. ולכן בשעה שכל בני המשפחה מסובים לסדר של פסח ומכניסים להגדה קטע בנוגע למאורע שבהתבוננות אפילו קלה בזה צריך לגרום זעזוע נפשי עד היסוד, הרי מזועזע עניין ההגדה של פסח... וכך סיפר הרב חיים שטיינר [עלון גילוי דעת סוכות תשע"א]: 'בתוך ההלם הכללי שאחז בנו עם פרוץ המלחמה, היו ר"מים בישיבה שסברו שמן הראוי לבטל את חופשת 'בין הזמנים' באותה שנה, ושצריך להמשיך ללמוד כרגיל. לקראת סוכות נשמעו דעות בעד צמצום השמחה בחג. במיוחד ביקשו שלא נקיים את המנהג שנהגנו מידי שנה

האריך לספר על גדול ומנהיג אחד זצ"ל שבראש השנה באמצע שנות החורבן, לאחר שנתפזרה עדתו, ונשאר במרתף עם מנין יהודים - ענה וברך 'לשנה טובה... לאלתר לחיים' באותו מבט פנים ומנוחת הנפש כמו שהיה עונה ואומר לעדתו בת עשרות אלפים בשנים כתיקונן⁷.

ב'רשימות לב' נוספו מספר פרטים בעניין זה⁸:

אמר מרן זצוק"ל דכמה שאלות קיבל... ולפני החג דיבר עם ר' יעקב קמנצקי זצ"ל בעניין בנוגע להמצב עת צרה שנמצאים בה, שאין חלילה למעט בשום אופן משמחת החג מחמתה. וגדול אחד מליטא אמר שבזכות שמחת יו"ט תבוא הצלה. וגדול אחד חסידי אמר שהשמחה תמתיק הדינים. וביו"ה כ' אמרנו תהלים באמצע התפילה, ומה דלא אמרנו תהלים בשעת תפילת יו"ט היה מחמת הבעלי בתים המתפללים איתנו שלא יבינו שאין באמירתנו של תהלים שום סתירה לשמחת החג, אבל עכשיו בעת מסיבת החג של בני תורה שיש בראשם מקום להניח שני תפלין נאמר תהלים⁹.

לרקוד בשמחת תורה עם ספרי התורה בראשות רבנו מבניין הישיבה אל בית הרבנים הראשיים. התהלכה עברה תמיד ברחובות המרכזיים בירושלים, והיה חשש שהציבור לא יבין כיצד רוקדים בעוד המלחמה נמשכת. רבנו הרב צבי יהודה דחה את כל הרעיונות הללו, ועמד בתוקף על כך שסדרי הלימוד בישיבה לא ישתנו, וכן שנקיים את שמחת החג כרגיל. הוא החדיר בנו ביטחון מלא שמתוך הצרה תהיה פדות ורווחה, ושדווקא השמירה על הסדר הרגיל של הישיבה ושל שמחת החג יעמיק את האמונה הזאת, כמו שכתב רבנו יונה גירונדי ש'הבטחון הוא עיקר היראה והאמונה'. אנחנו נקיים את מצוות החג כמו תמיד - אמר רבנו - וה' יהפוך הכל לטובה. גאולתנו היא הגאולה האחרונה, ולא יהי עוד חורבן. כמובן עשינו כדברי הרצ"י, והדבר הגביר עוד יותר את הביטחון בניצחוננו...

7 בספר 'עקב רב' [שם] הביא בשמו תלמידו הרב יעקב הורוביץ: "סיפר... שבסוכות תש"ג היה בארה"ב, וליבו נשבר על שמועת הגטו, בעיר מולדתו ורשה, שהושמד. כשבא לביתו ראה שסוכתו נשרפה. הוא נשען על דלת בחצר ומירר בבכי... עד שפגע בו חסיד זקן ואמר לו - 'ר' יצחק, האם הנך מאמין שהקב"ה שהכתיב בתורתו 'ושמחת בחגך' התכוון גם לר' יצחק בשנת תש"ג? כל ימיו הכיר טובה לאדם זה, והיה קם בפניו. הוא אמר 'אפשר לומר הרבה 'תורות' והרבה פילוסופיות, אבל לפני כיסא הכבוד עומדים יהודים אלו'.

8 ועוד שם: "בהקפות יום שמחת תורה שינה מרן זצוק"ל מסדר ניגוני הקפות הרגיל - קול רינה וישועה באהלי צדיקים ימין ה' עושה חיל, עצו עצה ותופר דברו דברו ולא יקום כי עמנו אל". נראה שבחירת השיר השני נבעה מכך שאין בו פגיעה בשמחה אלא בקשה להפרת עצת אויבינו. ועוד נקודה: "אין ספק הוא שאחינו בני ישראל הנמצאים בשביה עם ספר תורה שבידם עושים כפי יכולתם הקפות, יה"ר שההקפות שלנו יהיו מצורפים למעלה בשורשם עם ההקפות שלהם".

9 גם הרב וולבה זצ"ל, שהיה אז המשגיח הרוחני בישיבת באר יעקב, התייחס לשילוב בין השמחה לאמירת תהלים, ואמר בדבריו לפני ההקפות [מאמרי ימי הרצון' עמוד רצ]: "...ובאשר הפעם כל שמחת יו"ט היא בבחינת "ושיקוי בכי מסכת" (תהלים קב, ז), כאשר אחינו נתונים למוראות

ואמר מרן זצוק"ל דשמע מעד נאמן דכשהתחילו אותם ימח שמם לצור על ווארשא התפלל הרבי מגור בליל ר"ה עם מנין מצומצם, לאחר התפילה קיבל המתפללים בברכת השנה באותו זיו הפנים שהיה לו לפני שנה כשזכה לברך אלפי ישראל, ואנו אין לנו השגה בניסיון כזאת בשמחת יו"ט.

בלילה השישי [מאמר קטן] נגע הרב הוטנר שוב באיזון הנדרש בין שני הצדדים הנוכחים באותם ימים¹⁰:

הנני בזה לחזור מה שהראה לי היום בבוקר חכם אחד, שמאוד הנאני בזה. הייתי מוטל במבוכה היום, באיזון שבין אימת המצב ובין שמחת יו"ט, והנפש מתנדנדת בין שתייהן, ומבקשת למצוא לכל אחד מקומו הראוי. ומה הועיל לו באותה מבוכה? ניגש אלי אותו חכם והראה לי את התרגום על הכתוב 'שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך' - 'חדי זבולון במפקך לאגחא-קרבא על בעלי דבבך ויששכר במהכך למעבד זמני מועדיא בירושלים' - בשעה שזבולון יוצא למלחמותיו ישמח יששכר במועדיו. לא באנו לפרש מה הכריח אונקלוס לכך, ולמה נטה מפשט הכתוב, רק לציין באנו.

כדברי התרגום כתב ר"א אבן עזרא¹¹: "שמח זבולון בצאתך - למלחמה, וכן זבולון עם חרף נפשו למות (שופ', ה, יח)¹²". וכתב החתם סופר [תורת משה], בלא איזכור לתרגום:

המלחמה, נתחיל כל הקפה עם אמירת פרק תהילים ותפילת: "אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה", ונתפלל שירחמו במהרה מן השמים.

10 ובניסוח ברשימות לב: "אמר מרן זצוק"ל שבקושי קיים חובת הלבבות של אלו ימי צרה, להיות שמחים בצאתם וששים בבואם עושים באימה רצון קונם, שהיום נתעורר לו דברי התרגום..."

11 בספר 'אם למקרא' תצג הוסיף על דברי האבן עזרא שיתכן שלמדו כן כיון שמשח חיבר בין זבולון ליששכר ותלה את הצלחת זבולון בזה שיששכר הוא נטוע באוהלו, ומזה למדו שזה קאי על הצלחת זבולון בצאתו למלחמה, כמ"ש חז"ל מכות י, א עה"פ עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים, מי גרם לרגלינו שעמדו במלחמה, שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה, ומדוקדק לפי זה מ"ש האונקלוס על יששכר דמייירי בסנהדרין שקובעים את החודשים שזה בחינת שערי ירושלים, דהיינו סנהדרין בלשכת הגזית'. והגאון ר' אהרון כהן כתב בספר 'בית אהרן': 'תכן לפרש דלזבולון היה תמיד מלחמות משום שחלקו היה על הספר, ויששכר שנפל בחלקו פלטיראות שייך עליו יותר הברכה שלא יחמוד איש את ארצו בעלותו ליראות לרגל. ועל זה שמח זבולון מפני שזכות התורה של יששכר, שהוא שבט התורה של הכלל, ניצח במלחמות'. ודרך נוספת: ויתכן עוד לפרש דיששכר שעסק תמיד בתורה בא"י, שנחשב כאילו מקבל פני השכינה תמיד, כמו שדרשו חז"ל על הפסוק דרשו ד' ועוזה בקשו פניו תמיד - רצונך לראות את השכינה בעוה"ז עסק בתורה בא"י, וא"כ אצלו הייתה ראיית פנים ברגל בדרגא היותר גדולה, שגם בימי החול היה תמיד מקביל פני השכינה, ושיא השמחה הגיע בעת קבלה פני השכינה ברגל. וזה יותר נכון.

12 ובאותו פרק בפסוק טו נאמר על יששכר "וְיָבִי בְּיִשְׁשָׁכָר עִם-דְּבָרָה וְיִשְׁשָׁכָר כֵּן בָּרַק בְּעֵמֶק שְׁלַח בְּרָגְלָיו בְּפִלְגוֹת רְאִיבִן גְּדֹלִים חֲקֵי לָב", ולפי הפרשנים, הכוונה שגם יששכר נלחם, כך שאין כאן

שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך עמים הר יקראו וגו'. י"ל דהנה מצינו בשמואל ושאול כשהיו יוצאין למלחמה קודם היציאה היו מקריבין קרבן להגן עליהם (שמ"א יג), אבל אין זה בטחון כ"כ דמצוה רק בעידנא דעסיק בה מגינה ומצלא (סוטה כא, א), אבל זבולון בשעת מלחמה היה לו מצוה זכות התורה של יששכר והיה לו לבטחון רב. וזה שאמר שמח זבולון בצאתך למלחמה כי יששכר באהלך, אבל עמים, היינו שאר השבטים, הר יקראו לזבוח שם ואינו בעידנא, אבל בזבולון אותו עת עצמו יש להם חלק התורה והתפילה שיהיו מתפללין עליהם.

עוד דיבר ביום הראשון [מאמר קיב] על הפסוק בדברים [לג, כז] 'מִעֲנֵה אֱלֹהֵי קָדֶם וּמִתַּחַת זָרְעַת עוֹלָם וַיִּגְרֶשׁ מִפְּנֵי אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשֶּׁמֶד'. והעלה את שאלת הקשר בין שני חלקי הפסוק, לפי דברי רש"י במקום:

מענה אלהי קדם - למעון הם השחקים, לאלהי קדם, שקדם לכל אלהים ובירר לו שחקים לשבתו ומעונתו, ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים: זרעת עולם - סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תוקפו וגבורתו של עולם, לפיכך על כרחם יחרדו ויזעו וכחם חלש מפניו. לעולם אימת הגבורה על הנמוך, והוא שהכח והגבורה שלו בעזרך, ויגרש מפניך אויב ואמר לך השמד אותם.

וכך אמר:

ביאור הקשר בין חלקי הכתוב 'מעונה אלוקי קדם' וכו' 'ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד'. לפי רש"י מהו ההמשך בין שני חלקי פסוק אלו? נראה לומר שהכוונה בכאן לטענת אומות העולם 'לסטים אתם'. בלי היסוד של 'בשביל ישראל נברא העולם', מוצדקת היא טענתם. לזה מתייחס תואר 'אלוקי קדם', ראשוניות המחשבה והבריאה הייתה לישראל. רק על יסוד זה באה לנו הבטחת השמדת האויב.

בלילה הרביעי של החג [מאמר קיד] עסק בפסוק נוסף בפרשת 'וזאת הברכה' [על דברים אלו לא צוין בפירושו שהם קשורים למצב]:

בתחילת ברכותיו של משה נאמר 'וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן'... שעיר ופארן היינו עשו וישמעאל... נדבר עכשיו על שני חידושים המיחדים את תקופתנו. הראשון הוא שבזמנים קודמים היו הרדיפות על ישראל של עשו לחוד ושל ישמעאל לחוד, אולם תקופתנו נתייחדה בצירוף של עשו וישמעאל יחד ברדיפותיהם על ישראל.

מקור להבדלה ביניהם בנקודה זו.

צירוף עשו וישמעאל בהקשר זה יכול להיות מכוון הן לתמיכתה של ברית המועצות במצרים, והן ליחסה של ארצות הברית, שלא סייעה לישראל בתחילת המלחמה¹³. במאמר קטז עסק רבנו במצות הקהל שזמנה בסוכות שאחרי שמיטה, כמו שהיה באותה עת:

שנה בתורה מצות הקהל פעם אחת בשבע שנים... הרמב"ם כתב קריאה זו שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת... מעמד זה של יהושע [בסוף הספר] נחשב מפרשת הקהל שבתורה... ומזה למד הרמב"ם שמצות הקהל היא לחזק ידיהם בדת האמת, שאם לא - לא היה עניין ששוב יחזרו ויסדרו מעין דאורייתא של הקהל בתקופה מאוחרת יותר. נביאים ידעו מה נחשב לשינוי מצב בחיי כנסת ישראל, ואלו הם המקרים המחייבים חידוש הברית, הכניסה לארץ ישראל בימי יהושע, והביאה לארץ בימי נחמיה נידונו כך, וחידוש הברית צורתו מעין הקהל...

ומכאן לעניינא דיומא: כשישראל עומד בזמנים אלו בעת צרה גדולה כזו, יש בזה גם כן שינוי מצב, וצריכים לחדש את המלוכה. איננו יכולים לעשות הקהל'ס, אבל כן אפשר לעשות 'הדר קבלוה'. הזמן גרמא שלנו הוא חידוש המלוכה.

בדברים אלו נותן הרב הוטנר משמעות רחבה למלחמה ולמשמעותה כחלק מ"שינוי מצב". הדברים מעוררים למחשבה, כאשר אנו מסתכלים חמישים שנה לאחור, ומתבוננים בשינויים העצומים, רובם לטובה, שעברו על עם ישראל מאז. ואכמ"ל.

13 להלן מספר מקורות מלוקטים המלמדים על כך: א. החל משנת תשכ"ח החלה ישראל לרקום יחסים מתהדקים והולכים עם ארצות הברית, שבה כיהנו לינדון ג'ונסון ואחריו ריצ'רד ניקסון כנשיאים. עיקר האמל"ח שנרכש בתקופה זו היה אמריקאי. כן התפתחו שיתופי פעולה בין המדינות, הן במחקר ופיתוח והן בתחום המודיעין הצבאי. אולם האמריקאים שעדיין לחמו בווייטנאם לא היו מעוניינים בהסלמה נוספת של יחסיהם עם ברית המועצות. בנוסף לכך, ערב המלחמה החלה תקופת ה'דטאנט' ('הפשרה') בין מעצמות העל, ובשל כך שאפו האמריקאים לפעול בערוצים דיפלומטיים ככל שניתן והתנגדו למלחמה. ב. כשפתחה מצרים במלחמת יום כיפור לא היססה ברה"מ לתמוך בצד הערבי. בעוד שארה"ב דחתה משלוחי נשק לישראל לשלבים מאוחרים יותר של המלחמה, החישה ברה"מ אספקת נשק לצד המצרי והסורי. ג. איש הסוכנות לביטחון לאומי של ארה"ב לשעבר חשף בספר שחיבר את התרמית של ארה"ב, שידעה על הכוונה של מצרים וסוריה לפתוח במלחמה שבועיים לפני שפרצה והסתירה מידע זה מישראל. ראש אמ"ן דאז האלוף אלי זעירא קיבל מידע מהמודיעין האמריקאי שלא תפרוץ מלחמה, ושר הביטחון משה דיין העיד על כך בוועדת אגרנט. ואכמ"ל.